

*Lausuntoyhteenveto
demokratiapoliittisesta
asiakirjakokonaisuudesta*

*Lausuntoyhteenveto
demokratiapoliittisesta
asiakirjakokonaisuudesta*

ISSN 1458-7149

ISBN 978-952-466-962-7 (nid.)

ISBN 978-952-466-963-4 (PDF)

Oikeusministeriö

Helsinki 2009

KUVAILULEHTI

OIKEUSMINISTERIÖ

Julkaisun päivämäärä 18.11.2009

<p>Tekijät:</p> <p>Ministeriöiden demokratiaverkosto puheenjohtaja: Sari Aalto-Matturi, oikeusministeriö</p>	<p>Julkaisun laji Lausuntoyhteenveto</p>	
	<p>Toimeksiantaja Oikeusministeriö</p>	
	<p>Toimielimen asettamispäivä</p>	
<p>Julkaisun nimi Lausuntoyhteenveto demokratiapoliittisesta asiakirjakokonaisuudesta</p>		
<p>Julkaisun osat</p>		
<p>Tiivistelmä</p> <p>Lausuntokierros Demokratiapolitiikan suuntaviivat -keskusteluasiakirjasta sekä periaatepäätöksestä demokratian edistämisestä Suomessa järjestettiin 24.6.2009 – 21.9.2009. Lausuntokierroksella annettiin yhteensä 73 lausuntoa.</p> <p>Lausunnoissa suhtauduttiin yleisesti ottaen myönteisesti asiakirjakokonaisuuteen. Esitetyt varaukset liittyivät valtaosin toimenpide-esitysten yksityiskohtiin. Lausunnoissa tuotiin myös esille jonkin verran asiakirjatyön sisällöllisiin rajauksiin kohdistuvaa kritiikkiä.</p> <p>Toimenpiteet edustuksellisen demokratian kehittämiseksi nähtiin yleisesti tarpeellisina. Äänestysaktiivisuuden merkitystä korostettiin, mutta toisaalta nähtiin tarve vahvistaa osallistumista muutenkin kuin pelkästään tiedottamisen kautta.</p> <p>Kansalaisyhteiskunnan autonomista roolia korostettiin palautteessa. Yleisavustusten ensisijaisuudesta avustusmuotona sekä rahapelimonopoliin yksinoikeuden säilyttämisestä vallitsi yksimielisyys. Myös verotuksen selkeyttämistä pidettiin tärkeänä. Eri väestöryhmien välinen vuoropuhelu ja yhdenvertaisuus haluttiin laajentaa koskemaan useita muitakin väestöryhmiä kuin vain maahanmuuttajia.</p> <p>Uusista osallistumiskanavista kannatusta sai erityisesti alueellisten ja paikallisten vaikutuskanavien kehittäminen. Myös tarve kehittää valtiollista suoraa demokratiaa nousi esille lausunnoissa.</p> <p>Demokratiakasvatuksen kehittämistä pidettiin lausuntopalautteessa koko asiakirjakokonaisuuden tärkeimpänä osa-alueena. Koulun merkitys kansalaiseksi kasvamisen paikkana sekä tarve lisätä demokratiakasvatusta tuotiin esille lähes jokaisessa lausunnossa. Myös demokratiakasvatuksen huomioimista opetussuunnitelmia uudistettaessa toivottiin monessa lausunnossa.</p> <p>Demokratiatutkimuksen kehittämistä pidettiin yleisesti tärkeänä. Läpi palautteen toistui myös tarve hallinnon ajattelutavan muutokselle ja kansalaisten mielipiteiden aidolle huomioimiselle.</p> <p>Asiakirjoja koskeva muu palaute liittyi pääosin eri väestöryhmien ja median huomioimiseen, toimenpiteiden toteutukseen sekä teknisiin seikkoihin.</p>		
<p>Avainsanat (asiasanat)</p> <p>Demokratia, osallisuus, kansalaisvaikuttaminen, kansalaisyhteiskunta, kansalaisjärjestöt, äänestäminen, suora demokratia, verkkodemokratia, demokratiakasvatus, demokratiatutkimus</p>		
<p>Muut tiedot (Oskari- ja HARE-numero, muu viitenumero)</p> <p>OM 12/021/2007, OM034:00/2007</p>		
<p>Sarjan nimi ja numero</p> <p>Oikeusministeriön lausuntoja ja selvityksiä 2009:31</p>	<p>ISSN</p> <p>1458-7149</p>	<p>ISBN</p> <p>978-952-466-962-7 (nid.) 978-952-466-963-4 (PDF)</p>
<p>Kokonaissivumäärä</p> <p>32</p>	<p>Kieli</p> <p>suomi</p>	<p>Hinta</p> <p>Luottamuksellisuus julkinen</p>
<p>Jakaja</p> <p>Oikeusministeriö</p>	<p>Kustantaja</p> <p>Oikeusministeriö</p>	

PRESENTATIONSBLAD

JUSTITIEMINISTERIET

Utgivningsdatum 18.11.2009

Författare: Ministeriernas demokratinätverk Ordförande: Sari Aalto-Matturi, justitieministeriet		Typ av publikation Sammandrag av utlåtanden	
		Uppdragsgivare Justitieministeriet	
		Datum då organet tillsattes	
Publikation (även den finska titeln) Sammandrag av utlåtandena om den demokratipolitiska dokumenthelheten			
Publikationens delar			
<p>Referat</p> <p>Remissbehandlingen av Demokratiapolitiikan-suuntaviivat dokumentet (Demokratipolitikens riktlinjer) och principbeslutet om att främja demokratin i Finland ordnades 24.6.2009-21.9.2009. Sammanlagt 73 utlåtanden inkom.</p> <p>Remissinstanserna förhöll sig i allmänhet positivt till dokumenthelheten. Reservationerna gällde i huvudsak detaljer i åtgärdsförslagen. I utlåtandena framfördes även kritik gentemot vissa innehållsmässiga avgränsningar i dokumenten.</p> <p>Förslagen gällande utvecklandet av den representativa demokratin ansågs i allmänhet vara behövliga. Behovet att aktivera väljarna att rösta betonades, men det poängterades dock att det utöver informering även behövs andra typer av verksamhet för att stärka deltagandet.</p> <p>Medborgarsamhällets autonoma roll framhävdes i utlåtandena. Remissinstanserna var eniga om att allmänna understöd ska vara den främsta understödsformen och att monopolen gällande penningspel ska bibehållas. Även förtydligande av beskattningen ansågs vara viktigt. Remissinstanserna ansåg att frågan om dialogen mellan och likabehandlingen av olika befolkningsgrupper bör utvidgas till att gälla även andra befolkningsgrupper än invandrare.</p> <p>I fråga om nya deltagandekanaler fick framförallt regionala och lokala deltagandekanaler ett starkt stöd. Även behovet av att utveckla den statliga direkta demokratin lyftes fram i utlåtandena.</p> <p>Utvecklandet av demokratifostran lyftes fram som den viktigaste frågan i dokumenthelheten. Skolans betydelse som ett ställe där man växer till medborgare och dess roll i demokratifostran framhölls i nästan alla utlåtanden. Flera av remissinstanserna önskade också att demokratifostran tas i beaktande vid förnyandet av undervisningsplanerna.</p> <p>Utvecklandet av demokratiforskningen ansågs i allmänhet vara viktigt. Behovet att ändra tänkesättet inom förvaltningen och genuint beakta medborgarnas åsikter upprepades genomgående i utlåtandena.</p> <p>Övriga kommentarer gällde i huvudsak beaktandet av olika befolkningsgrupper och medierna, verkställandet av åtgärderna och tekniska frågor.</p>			
Nyckelord Demokrati, delaktighet, medborgarinflytande, medborgarsamhället, medborgarorganisationer, röstande, direkt demokrati, e-demokrati, demokratifostran, demokratiforskning			
Övriga uppgifter (Oskari- och HARE-nummer, andra referensnummer) JM 12/021/2007, JM034:00/2007			
Seriens namn och nummer Justitieministeriet, Utlåtanden och utredningar 2009:31		ISSN 1458-7149	ISBN 978-952-466-962-7 (häft.) 978-952-466-963-4 (PDF)
Sidoantal 32	Språk finska	Pris	Sekretessgrad offentlig
Distribution Justitieministeriet		Förlag Justitieministeriet	

SISÄLLYS

JOHDANTO.....	9
1 EDUSTUKSELLINEN DEMOKRATIA JA ÄÄNESTÄMINEN.....	10
1.1 Järjestöt ja muut organisaatiot.....	10
1.2 Ministeriöt	11
1.3 Tutkijat ja yksityishenkilöt	12
2 KANSALAISYHTEISKUNNAN VAHVISTAMINEN.....	12
2.1 Järjestöt ja muut organisaatiot.....	12
2.2 Ministeriöt	14
2.3 Tutkijat ja yksityishenkilöt	15
3 UUDET OSALLISTUMISKANAVAT.....	15
3.1 Järjestöt ja muut organisaatiot.....	15
3.2 Ministeriöt	17
3.3 Tutkijat ja yksityishenkilöt	18
4 KANSALAISEKSI KASVAMINEN, DEMOKRATIAKASVATUS	18
4.1 Järjestöt ja muut organisaatiot.....	18
4.2 Ministeriöt	19
4.3 Tutkijat ja yksityishenkilöt	20
5 DEMOKRATIAPOLITIIKKA JA -HALLINTO	20
5.1 Järjestöt ja muut organisaatiot.....	20
5.2 Ministeriöt	21
5.3 Tutkijat ja yksityishenkilöt	21
6 MUU PALAUTE PERIAATEPÄÄTÖKSESTÄ	22
6.1 Järjestöt ja muut organisaatiot.....	22
6.2 Ministeriöt	22
7 KESKUSTELUASIAKIRJA.....	23
7.1 Järjestöt ja muut organisaatiot.....	23
7.2 Ministeriöt	23
7.3 Tutkijat ja yksityishenkilöt	24
8 JOHTOPÄÄTÖKSET	24
LIITE 1: Lista lausunnon antaneista tahoista.....	26
LIITE 2: Yhteenvedo otakantaa.fi -keskustelusta	27

LAUSUNTOYHTEENVETO DEMOKRATIAPOLIITTISESTA ASIAKIRJA-KOKONAISUUDESTA

Johdanto

Oikeusministeriön johdolla on vuonna 2009 valmisteltu demokratiapoliittista asiakirjaa, jonka tavoitteena on muodostaa yleiskuva suomalaisen demokratian tilasta sekä tunnistaa keskeiset kehittämiskohteet kansalaisten osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksien vahvistamiseksi. Asiakirjatyö on jatkoa viime hallituskaudella toteutetulle kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelmalle. Demokratiapolitiikan suuntaviivat -keskusteluasiakirjassa tarkastellaan kansalaisten osallisuutta sekä edustuksellisen demokratian että kansalaisyhteiskunnan ja omaehtoisen kansalaistoiminnan näkökulmasta. Keskeisiä teemoja ovat osallistumisen muutos, nuorten ja erityisryhmien osallisuuden vahvistaminen, uusien osallistumis- ja vaikutuskanavien avaaminen sekä kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytysten turvaaminen. Tarkoituksena on, että valtioneuvosto keskusteluasiakirjan pohjalta linjaisi näkemyksensä tarvittavista toimenpiteistä kansalaisten osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksien vahvistamiseksi. Näitä toimenpiteitä on koottu valtioneuvoston periaatepäätösluonnokseen. Asiakirjakokonaisuuteen kuuluu myös Suomalaiset osallistujina -tutkimusjulkaisu, joka ilmestyi marraskuussa 2009.

Lausuntokierros Demokratiapolitiikan suuntaviivat -keskusteluasiakirjasta sekä periaatepäätöksestä demokratian edistämisestä Suomessa järjestettiin 24.6.2009 – 21.9.2009. Demokratiapoliittisen asiakirjakokonaisuuden lausuntokierros päättyi ministeriöiden osalta 1.9., koska ministeriöt osallistuivat demokratiaverkostossa asiakirjan valmistelutyöhön. Joillekin järjestöille ja ministeriöille annettiin pyydettäessä lisää aikaa. Lausuntokierroksella annettiin yhteensä 73 lausuntoa. Lista lausunnon antaneista tahoista on yhteenvedon liitteenä. Otakantaa.fi-keskustelufoorumilla järjestettyyn kansalaiskeskusteluun osallistui 26 nimimerkkiä. Otakantaa.fi-keskustelun yhteenvedo on tämän yhteenvedon liitteenä.

Lausunto oli mahdollista antaa joko vapaamuotoisesti kirjallisena, vapaamuotoisesti sähköisenä tai Webropol-lomakkeella. Lausuntokierros oli avoin ja siitä tiedotettiin valtionhallinnon otakantaa.fi -keskustelufoorumilla, missä aiheesta järjestettiin myös yleinen kansalaiskeskustelu. Ministeriöille ja joukolle kansalaisjärjestöjä lähetettiin suoraan lausuntopyynnöt, minkä lisäksi tieto käynnistyneestä lausuntokierroksesta välitettiin oikeusministeriön demokratian vastuualueen ylläpitämällä ”Kansalaisyhteiskuntafoorumi”-jakelulistalla, jolle järjestöt ja kansalaisyhteiskuntakysymyksistä kiinnostuneet muut toimijat ovat voineet ilmoittautua.

Suurin osa lausuntokierroksen kommentteista kirjallisissa lausunnoissa koski periaatepäätöstä demokratian edistämisestä ja siinä hahmoteltuja toimenpide-esityksiä. Webropolissa oli mahdollisuus kommentoida erikseen sekä keskusteluasiakirjaa että periaatepäätöstä, mutta sielläkin suurin osa palautteesta tuli periaatepäätöksen lomakkeiden kautta. Tässä lausuntoyhteenvedossa esitellään tiivistetysti lausuntopalaute periaatepäätöksen väliotsikoinnin mukaisessa järjestyksessä. Sen jälkeen esitellään periaatepäätöstä koskevat yleiset kommentit sekä keskusteluasiakirjaa koskeva lausuntopalaute. Osa palautteesta toistui hyvin samanlaisena useissa lausunnoissa. Näiltä osin yksittäisiä lausujia ei ole mainittu, vaan palautteesta puhutaan yleisemmässä mielessä.

Lausunnoissa suhtauduttiin yleisesti ottaen myönteisesti asiakirjakokonaisuuteen ja sen esityksiin. Mikään periaatepäätöksen esityksistä ei herättänyt vahvaa vastustusta vaan lausunnoissa esitetyt varaukset liittyivät valtaosin toimenpide-esitysten yksityiskohtiin ja toivottuihin tarkennuksiin.

Sisältöä koskeva voimakkain kritiikki liittyy asiakirjatyön sisällölliseen rajaukseen. Eri-tyisesti osassa tutkijoiden lausuntoja korostuu näkemys, että asiakirjatyössä olisi tullut myös pureutua parlamentaariseen päätöksentekoon ja demokratian eri instituutioiden toimivuuteen. Nämä kysymykset oli pitkälti rajattu ennen kaikkea kansalaisvaikuttamiseen keskittyvän asiakirjatyön ulkopuolelle.

1 Edustuksellinen demokratia ja äänestäminen

Toimenpiteet edustuksellisen demokratian kehittämiseksi nähtiin yleisesti tarpeellisina. Äänestysaktivoinnin merkitystä korostettiin, mutta toisaalta nähtiin tarve vahvistaa osallistumista muutenkin kuin pelkästään tiedottamisen kautta. Palautteessa nousi esille kuntien äänestysmahdollisuuksien kehittämistarve. Myös sähköistä etä-äänestämistä ja vaalitiedotusympäristöä kannatettiin, mutta esille tuotiin monia käytännön toteutuksessa huomioitavia seikkoja.

1.1 Järjestöt ja muut organisaatiot

Edustuksellista demokratiaa ja äänestämistä koskevissa lausunnoissa toivottiin tarkennuksia vaalitiedottamisen kohderyhmiin. Nuoret ja maahanmuuttajat nähtiin yleisesti tiedotusta tarvitsevinä ryhminä. Tiedottamisessa toivottiin kuitenkin huomioitavan erikseen myös viittomakieliset, vammaiset, ikääntyneet sekä eri sukupuolet. Vaalitiedottamisen järjestämistä kommentoitiin muutamassa lausunnossa. Vihreät esittivät korva-merkittyjä erillisavustuksia puolueille nuorten ja maahanmuuttajien vaalimateriaalin tuottamiseen. Useissa lausunnoissa korostettiin tarvetta yhteistyöhön maahanmuuttajien ja nuorten omien yhteisöjen sekä kuntien kanssa vaalitiedottamisessa (Etno, HUMAK, Kuntaliitto). Sähköisiä kanavia toivottiin käytettävän tiedottamisessa nykyistä enemmän (KLL, HUMAK). Osa lausujista katsoi kuitenkin, että vaalitiedottaminen on toissijaista kansalaisten aktivointia. Tärkeäksi nähtiin panostaminen demokratiakasvatukseen ja politiikan kiinnostavuuteen myös vaalien välillä (Lapsiasiavaltuutettu, Kuntaliitto, Vasemmistoliitto).

Sähköinen ympäristö vaalitiedottamisessa koettiin yleisesti kannatettavaksi esitykseksi. Monissa lausunnoissa kommentoitiin ympäristön toteutuksessa huomioon otettavia teknisiä seikkoja ja objektiivisuuden vaatimuksia. Vihreät korostivat, että sivusto tulee luoda tasapuolisesti, tiedonhaun on oltava helppoa ja että hallinnon tehtävänä voi olla ainoastaan läpimenneiden ehdokkaiden aloitteiden tai äänestyspäätösten raportointi. Kuntaliitto painotti sivuston tarvitsevan selkeät ylläpitovastuut ja riittävät resurssit. SLU kannatti vaaliohjelmien kokoamista yhteen ympäristöön. Lapsiasiainvaltuutettu toivoi vaalitiedotuksen sisältävän tietoa äänestämisen vaikutuksista erityisesti lapsille ja nuorille. Kuluttajat toi esille tarpeen perinteisen tiedottamisen kehittämiseen sähköisen ympäristön rinnalla, koska osalla suomalaisista ei ole edelleenkään nettiyhteyttä, ja korosti lisäksi tarvetta pelkän tiedottamisen ohella kehittää kansanedustajan ja valitsijan välistä

yhteydenpitoa. Kuurojen liitto toivoi viestinnän ja vuorovaikutteisuuden olevan myös visuaalista.

Kuntien äänestysmahdollisuuksien kehittäminen koettiin tärkeäksi. Lähtökohtana nähtiin yleisesti se, että äänestyspaikkoja tulee viedä ihmisten arkitoimintojen läheisyyteen sekä sinne, missä passivoituneet äänestäjät liikkuvat. Esimerkkeinä tällaisista paikoista mainittiin mm. kauppakeskukset, kirjastot, harrastuspaikat, työpaikat ja erilaiset tapahtumat (SLU, Palkansaaajajärjestöt, Vasemmistoliitto, Vihreät). Vaalibussi nähtiin onnistuneena ratkaisuna äänestyspaikan tuomiseksi lähelle äänestäjiä (Kuntaliitto, Palkansaaajajärjestöt). Myös äänestyspaikkojen esteettömyyden merkitystä korostettiin (Kuurojen liitto, HUMAK). Kuntaliiton lausunnossa tuotiin esiin, että valtion tulisi tukea kuntia äänestyspaikkojen kustannuksissa etenkin kuntakoon kasvaessa. Koululiikuntaliitto piti teknologian hyödyntämistä äänestämisessä tärkeämpänä kuin fyysisten äänestyspaikkojen määrää.

Sähköisen etä-äänestämisen kehittämistä pidettiin yleisesti tärkeänä, mutta siihen suhtauduttiin myös jossain määrin varauksellisesti. Lausunnoissa korostettiin, että etä-äänestämisen järjestelmän on oltava luotettava ja aukoton (Vihreät, SLU, Allianssi, Vasemmistoliitto). HUMAK korosti lausunnossaan etä-äänestämiskokeilujen vaikuttavuuden arviointia sen selvittämiseksi, nouseeko äänestysaktiivisuus todellisuudessa etä-äänestämisen myötä. Verkossa toteutettavia kunnallisia kyselyitä toivottiin käytettävän nykyistä enemmän. Niiden nähtiin toimivan hyvin päätöksenteon tukena esimerkiksi kaavoitusasioissa (Vihreät) ja toisaalta ne koettiin hyviksi osallistumiskanaviksi nuorille ja lapsille (Lapsiasiavaltuutettu). Vihreät näki kyselyjen merkityksen kuitenkin olevan ennen kaikkea argumenttien keräämisessä, ei tilastollisten analyysien aineistona. Kuntaliitto suhtautui lausunnossaan kunnallisen kansanäänestyksen toteuttamiseen sähköisesti varauksella ja toi esille tarpeen pohtia kansanäänestyslainsäädännön muuttamista.

Vaali- ja puoluerahoitus sekä vaalilain uudistaminen oli jätetty asiakirjakokonaisuuden ulkopuolelle, koska näistä aiheista valmistelu oli samaan aikaan käynnissä toisaalla. Järjestöjen ja erityisesti puolueiden lausunnoissa tuotiin kuitenkin esille näiden asioiden merkitys suomalaisen demokratian kehittämisessä ja toivottiin selkeitä kirjauksia asiakirjakokonaisuuteen. SDP korosti lausunnossaan, että vaalipiiriäön vaikutusta äänestysaktiivisuuteen ei ole todistettu. Mahdollisen äänestysiän laskemisen korostettiin vaativan myös demokratiakasvatuksen lisäämistä kouluissa (Vasemmistoliitto, KANE).

1.2 Ministeriöt

Ministeriöt näkivät edustuksellisen demokratian kehittämiseen tähtäävät toimet pääosin kannatettavina. Lausunnoissa nähtiin tarpeellisena kehittää erityisesti nuoriin kohdistuvaa vaalitiedotusta. Ministeriöiden näkemykset vaaliaktiivoinnin merkityksestä poikkesivat hieman toisistaan. Valtioneuvoston kanslia katsoi äänestysaktiivisuuden lisäämiseen tähtäävät toimet perustelluiksi kun taas opetusministeriö näki oleellisempina nuorten kuulemisen heitä koskevissa asioissa. Valtioneuvoston kanslia toi myös esille äänestyspaikkojen riittävyden ja alueellisen sijainnin merkityksen kunnissa. Liikenne- ja viestintäministeriö puolestaan korosti erityisesti teknologian hyödyntämistä viranomaisvalmistelussa ja sosiaalisen median mahdollisuuksia vaalitiedottamisessa.

1.3 Tutkijat ja yksityishenkilöt

Tutkijoiden lausuntopalautteessa nostettiin esille edustuksellisten instituutioiden sulkeminen asiakirjakokonaisuuden ulkopuolelle. Parlamentaarisen menettelyn ja deliberoivan edustuslaitoksen korostettiin tarjoavan hyviä käytäntöjä demokraatiapolitiikalle (Pallonen). Toivottiin myös käsiteltävän puoluelaitoksen ja -rahoituksen kriisiä, jota tulisi pitää vähintään yhtä suurena ongelmana kuin äänestysprosentin laskua (Keränen). Tuotiin esille, että sähköisen etä-äänestämisen pilotti voitaisiin toteuttaa kouluissa, koska kunnallisessa kansanäänestyksessä kokeilussa on suuremmat riskit (Borg). Sähköisen etä-äänestämisen kokeilua toivottiin vahvemmin esille periaatepäätöksessä ja tietoturvakysymysten selvittämismahdollisuudet nähtiin hyvinä (Ruostetsaari).

Yksityishenkilöiden palautteessa vaalitiedotusta tärkeämpänä nähtiin poliittisen keskustelun ja toiminnan edistäminen nuorten ja maahanmuuttajien parissa. Lausunnoissa korostettiin myös läpi menneiden ehdokkaiden toimien aktiivista seuraamista.

2 Kansalaisyhteiskunnan vahvistaminen

Kansalaisyhteiskunnan vahvistamista koskevaa osiota kommentoitiin varsinkin järjestöjen ja muiden organisaatioiden palautteessa laajasti. Kansalaisyhteiskunnan ja hallinnon yhteistyöhön ja kumppanuuteen liittyen korostettiin kansalaisyhteiskunnan autonomista roolia. Yleisavustusten ensisijaisuudesta avustusmuotona sekä rahapelimonopoliin yksinoikeuden säilyttämisestä vallitsi yksimielisyys. Myös verotuksen selkeyttämistä pidettiin tärkeänä. Järjestöjen rahoitusta koskeva selvitystyö ja demokraatiapalkinto saivat osakseen lähinnä käytännön toteutukseen liittyvää palautetta. Eri väestöryhmien välinen vuoropuhelu ja yhdenvertaisuus haluttiin laajentaa koskemaan useita muitakin väestöryhmiä kuin vain maahanmuuttajia.

2.1 Järjestöt ja muut organisaatiot

Kansalaisyhteiskuntasitoumus sai kannatusta lausunnoissa. Palautteessa näkökulmina toistuvasti kansalaisyhteiskunnan arvostus ja autonomia. Katsottiin, että hallinnon yhteistyöstä hyötyvät myös järjestöt (KLL) ja sitoumus voi rohkaista järjestöjä lähtemään mukaan pidempiinkin hankkeisiin (Maaseutupolitiikan yht). STKL korosti kansalaisyhteiskuntasitoumuksen myös lisäävän kansalaisyhteiskunnan arvostusta ja auttavan yhteisen tahtotilan syntymisessä. Palautteessa kannustettiin myös ministeriöiden ja kuntien kansalaisjärjestöstrategioiden laatimiseen.

Esitykseen kohdistetut varaukset liittyivät lähinnä tulevan sitoumuksen sisällöllisiin reunaehtoihin ja valmisteluprosessiin. Korostettiin, että valmisteluun on otettava mukaan laaja ja tasapuolinen joukko kansalaisjärjestöjä sekä kunnat. Palkansaajajärjestöt toivoivat selvennystä sitoumuksen päivittämisestä ja seurannasta. Suomen luonnonsuojeluliitto koki myös tärkeäksi turvata sitoumuksessa järjestöjen asema lainsäädäntötyössä. Sitoumuksen katsottiin pahimmassa tapauksessa heikentävän kansalaisyhteiskunnan autonomiaa, jos järjestöt kytketään hallinnon asettamiin päämääriin (Palkansaajajärjestöt). YTY toivoi tunnustettavan kansalaistoiminnan itseisarvo, ettei sitä pidettäisi vain välineenä edustuksellisen demokratian elvyttämiseen. Kansalaisyhteiskuntapolitiikan

neuvottelukunta korosti myös, että kansalaisjärjestöjä ei tule pitää pelkkinä palveluntuottajina, vaan tulisi muistaa kansalaisyhteiskunnan moniulotteinen rooli.

Järjestöjen palautteessa korostettiin, että hallinnon ja kansalaisjärjestöjen kumppanuusmallien on hyödytettävä aidosti molempia osapuolia. Vihreät painotti, että kumppanuuden ei tule olla keino vähentää julkisen sektorin menoja. Viittausta sisämarkkinasäädöksiin pidettiin turhana (Naisjärjestöjen keskusliitto, SDP).

Kotiseutuliitto toi esille, että tilaaja-tuottajamallia ei tulisi soveltaa sellaisenaan järjestöihin vaan vapaaehtoistyö tulisi huomioida. Käytännön esimerkkejä kumppanuusmalleista kaivattiin. Kumppanuusmallien ohella nähtiin tarpeelliseksi tukea myös järjestöjen välistä yhteistyötä (SPR) sekä koulun ja järjestöjen yhteistyötä (Lapsiasiavaltuutettu).

Kansalaistoiminnan rahoitusta koskien palaute oli hyvin yhtenäistä, yleisavustukset nähtiin ensisijaisena avustusmuotona kautta linjan. Yleisavustusten nähtiin mahdollistavan pitkäjänteinen toiminnan suunnittelu sekä kansalaisjärjestöjen autonomia. Projektiaavustuksillekin nähtiin tarve, mutta ainoastaan yleisavustuksia täydentävänä rahoitusmuotona (Maaseutupolitiikan yht., Kotiseutuliitto). Perussuomalaiset suhtautuivat varauksella rahoituksen siirtämiseen kuntien vastuulle alueellisen tason hankkeissa. Suomen luonnonsuojeluliitto korosti, että myös hallinnon sisällä tulisi kiinnittää huomioita kansalaisvaikuttamisen vaatimiin resursseihin.

Rahapelimonopoliin yksinoikeuden säilyttäminen oli toinen aihe, joka sai järjestöjen piiristä runsaasti kannatusta. Yhteisenä näkökulmana lausunnoissa oli, että rahapelitoiminnan tuotot on käytettävä nimenomaan kansalaisjärjestöjen yleishyödyllisen toiminnan tukemiseen. Vasemmistoliitto nosti esille pelihaittojen ehkäiseminen yksinoikeuden perusteluna. Korostettiin, että rahapelituottoja ei pitäisi ohjata valtion menojen paikkaamiseen (KLL, Invalidiliitto).

Selvitysmiestyö järjestöjen rahoituksen ongelmakohtien selvittämiseksi nähtiin tarpeellisenä. Lausuntopalautteessa tuotiin esille monia kysymyksiä, joita selvitystyössä tulisi käsitellä. Aihealueiksi toivottiin muun muassa rekisteröitymätöntä kansalaistoimintaa, kuntien avustuskäytäntöjä, EU-rahoitusta ja taloudellisten yhteisöjen muotoja. SGEI-palvelujen määrittelyä toivottiin useammassa lausunnossa. Korostettiin, että selvitysmiehellä tulee olla riittävät resurssit (YTY) ja että selvityksen tulisi koskea koko järjestökenttää huomioiden maahanmuuttajajärjestöjen tarpeet erikseen (STKL).

Esitys demokratiapalkinnon perustamisesta jakoi lausunnon antajien mielipiteitä. Esitystä pidettiin toisaalta hyvänä, toisaalta kysyttiin, edistääkö palkinto todella suomalaisia demokratiaa. Lausunnoissa korostettiin riittävän korkeaa profiilia palkinnolle (STKL) ja palkinnon kehittäjäksi ehdotettiin KANE:a tai vastaavaa elintä. STKL korosti myös selkeiden sääntöjen tarvetta ja järjestöjen mahdollisuutta osallistua voittajan valintaan. Lapsiasiavaltuutettu esitti, että demokratiapalkinnolla voisi olla vuosittaisia teemoja. Toisaalta Suomen Toivo -ajatuspaja toi esille, että järjestöjen omista tarpeista lähtevät palkinnot voisivat olla tarpeellisempia.

Väestöryhmien välistä vuoropuhelua koskevaa esitystä kommentoitiin lausunnoissa paljon. Useassa lausunnossa tuotiin esille tarve mainita muitakin väestöryhmiä kuin vähemmistökulttuurien edustajat. Lapset, vammaiset ihmiset, eri sukupolvien edustajat, sukupuolet, eri seksuaalisten suuntausten edustajat ja väestöryhmien sisällä olevat sosiaaliryhmät haluttiin liittää yhdenvertaisuuden ja syrjimättömyyden aihepiiriin. Nuori-soasiain neuvottelukunta toivoi vammaisryhmien nostamista keskusteluasiakirjasta periaatepäätökseen.

Suomen ylioppilaskuntien liitto korosti, että myös täysi-ikäiset nuoret tulisi huomioida demokraatiapolitiikassa. Palautteessa esitettiin myös keinoja yhdenvertaisten osallistumismahdollisuuksien vahvistamiseksi. Partiolaiset korosti, että vuoropuhelua tuetaan parhaiten avustamalla järjestöjä ja hankkeita, joilla on jo monikulttuurista toimintaa. Harrastukset ja kouluympäristö nähtiin tehokkaampina syrjimättömyyden edistämisen areenoina kuin tiedotuskampanjat (KLL, Lapsiasiavaltuutettu). Vasemmistoliitto toivoi kansalaisoikeuksien saamista helpommaksi ulkomaalaisille. Toisaalta Suomen Toivo - ajatuspaja näki, että valtion ei tarvitse puuttua vuoropuhelun tukemiseen.

Lausuntopalautteessa korostettiin yleisesti tarvetta järjestöjen verotuksen selkeyttämiselle. Näkökulmaksi toivottiin järjestöjen toimintaedellytysten vahvistamista (STKL, KANE). Johdonmukaiset verotuskäytännöt nähtiin edellytyksenä toiminnan suunnittelulle. Korostettiin myös yleishyödyllisen toiminnan ja vapaaehtoistyön verovapauden merkitystä (Palkansaajajärjestöt, Maaseutupolitiikan yht). Verovähennyksistä oli lausunnoissa erisuuntaisia näkemyksiä. Osa näki verovähennyksikäytäntöjen johtavan väärinkäytöksiin (Kristillisdemokraatit) ja järjestöjen eriarvoisuuteen (KLL). Koululiikuntaliitto toivoi kehitettäväksi osa-alueeksi kansalaisten ja yritysten verovapautta kansalaistoiminnalle tehdyistä lahjoituksista. Suomen luonnonsuojeluliitto halusi periaatepäätökseen esitettäväksi yhdistyksille tehtyjen lahjoitusten kohdelistan ja maksimisumman tarkastamista sekä luonnon- ja ympäristönsuojelun lisäämistä listaan. Toisaalta verovähennykset ja muut valtioneuvoston periaatepäätöksen 2007 linjaukset toivottiin toteutettavan kiireellisesti.

2.2 Ministeriöt

Kansalaisyhteiskuntasitoumuksesta toivottiin lähinnä määritelmällistä tarkennusta. Opetusministeriö korosti, että kansalaisyhteiskunnan autonomian säilyttämiseksi kansalaisyhteiskunta ja järjestöt määrittelevät itse oman roolinsa, jonka pohjalta valtionhallinto määrittelee omien tukijärjestelmiensä roolin. Liikenne- ja viestintäministeriö näki hallinnonalojen yhteistyön tarpeelliseksi myös verkkodemokratian kehittämisen kannalta, jottei luoda päällekkäisiä arkkitehtuureja vaan saadaan hyväksi havaitut käytännöt jakoon. Hallinnon ja kansalaisjärjestöjen kumppanuusmalleja toivottiin konkretisoitavan periaatepäätöksessä.

Avustuskäytäntöjen suhteen ministeriöillä oli pieniä näkemuseroja. Opetusministeriö ja sosiaali- ja terveysministeriö näkivät yleisavustukset ensisijaisena avustusmuotona kansalaisyhteiskunnan autonomian säilyttämiseksi ja pitkäjänteisen toiminnan turvaamiseksi. Valtiovarainministeriö kyseenalaisti kansalaistoiminnan rahoituksen liittämisen kuntatason laajempiin hankkeisiin kuntien itsehallinnon ja kansalaisyhteiskunnan au-

tonomian näkökulmasta. Ulkoministeriö puolusti myös projektirahoitusta, koska sen osalta on toisinaan helpompaa arvioida syntynyttä hyötyä.

Opetusministeriö piti rahapelimonopoliin yksinoikeutta tärkeänä, mutta halusi korostaa eduskunnan valtaa yleishyödyllisyyden käsitteen määrittelyssä. Demokratiapalkinnon perustamista ei vastustettu, mutta opetusministeriö toivoi, että periaatepäätökseen kirjaetaan palkinnon myöntävä taho. Järjestöjen taloudelliset toimintaedellytykset ja kasvava merkitys palveluntuottajina nähtiin perusteltuina nostaa esille periaatepäätöksessä. Sisäasiainministeriö toivoi periaatepäätökseen kirjausta siitä, ettei järjestötoimintaan osallistumisesta (esim. vapaapalokunta) voi seurata etuuskien (esim. työttömyyspäiväraha) menetystä.

2.3 Tutkijat ja yksityishenkilöt

Yhdenvertaisuutta pohdittaessa sekä uusia kanavia ja vaalijärjestelmää kehitettäessä toivottiin huomioon otettavan myös ruotsinkielinen vähemmistö (Åbo Akademi). Yksityishenkilöiden palautteissa kumppanuusmallien muistutettiin olevan vain yksi osa kansalaisyhteiskunnan toimintaa. Kansalaisyhteiskuntasitoutuksesta oltiin montaa mieltä, toisaalta sen nähtiin ehkäisevän lehmänkauppoja mutta epäiltiin julkilausuman todellista vaikutusta. Rahapelimonopoliin tuottojen ohjaamisesta toivottiin järjestettävän neuvoantava kansanäänestys. Korostettiin myös, että demokratiapalkintoa ei tulisi myöntää yksittäiselle kansanedustajalle ja hallinnosta riippumattoman raadin tulisi päättää palkinnon saajasta.

3 Uudet osallistumiskanavat

Uusista osallistumiskanavista kannatusta sai erityisesti alueellisten ja paikallisten vaikutuskanavien kehittäminen. Myös tarve kehittää valtiollista suoraa demokratiaa nousi esille lausunnoissa. Sähköisten osallistumiskanavien kehittämistä kannatettiin yleisesti, mutta samalla toivottiin huomioon otettavan esteettömyysnäkökulma sekä teknologian ulottumattomissa olevat kansalaiset. Omaehtoiseen kansalaistoimintaan suhtauduttiin ristiriitaisesti.

3.1 Järjestöt ja muut organisaatiot

Suoran demokratian kehittämistä kannatettiin lausuntopalautteessa. Koululiikuntaliitto toivoi kansalaisten mielipiteen kysymistä erityisesti arvokysymyksissä. Tarve kehittää suoraa demokratiaa nähtiin erityisesti paikallistasolla kuten kunnissa ja kansalaisten lähiympäristössä. HUMAK ehdotti uusien keinojen lisäämistä kuntalakiin. Suomen punainen risti toivoi kansalaisten suoran kuulemisen kehittämistä. Valtiollinen suora demokratia sai kannatusta palautteessa. Keskusteluasiakirjassa mainitut hallituskausittainen kansalaiskeskustelu ja kansalaispaneeli haluttiin nostaa periaatepäätöksen esityksiin (STKL, Kuluttajat). Vasemmistoliitto näki tarpeelliseksi kehittää kansanaloitejärjestelmää, kansanäänestystä sekä käyttäjädemokratiaa. Toisaalta toivottiin kehitettävän jo olemassa olevia suoran vaikuttamisen keinoja ja tuotiin esille, että suora demokratia saattaa lisätä passiivisten kansalaisten syrjäytymistä (Vihreät, Kuntaliitto, SLU).

Alueellisen osallistumisen kehittäminen sai laajaa kannatusta. Paikallistasolla vaikuttamisen nähtiin lisäävän kiinnostusta osallistua myös muilla tasoilla (SLU) ja toisaalta edistävän väestöryhmien välistä vuoropuhelua (Vähemmistövaltuutettu). Kuulemista toivottiin kehitettävän esimerkiksi kaavoitusasioissa (Vihreät) sekä nuorisotyön ja -politiikan yhteydessä (Lapsiasiavaltuutettu). Vihreät esitti myös suoran kuulemisen tilaisuuksia vaalien välillä esimerkiksi teemakeskustelujen muodossa. Järjestöt ja harrastustoiminta tuotiin esiin tärkeinä yhteistyökumppaneina paikallista osallistumista kehitettäessä. Myös kaupungin- ja kunnanosalvatuustoja kaivattiin nykyistä enemmän. Lapsiasiavaltuutettu esitti lasten osallistumisjärjestelmien kehittämistä tehtävän yhteistyössä kuntien, koulujen ja varhaiskasvatuspalveluiden kanssa. Kuntaliitto koki kuntien näkökulmasta tärkeäksi riittävän tiedonsaannin alueellisen vaikuttamisen järjestämisen tavoista. Etnisten suhteiden neuvottelukunta piti tärkeänä myös perinteisten keinojen kuten suullisten kuulemisten ja keskustelutilaisuuksien kehittämistä.

Kuntien sähköisten osallistumiskanavien kehittäminen nähtiin tarpeellisena ja osassa lausunnoista kannatettiin myös kuntalain muutosta näiltä osin. Korostettiin, että osallistumiskanavista on tiedotettava tarpeeksi (Partiolaiset, SLU). Myös erityisryhmien kuten viittomakielisten ja maahanmuuttajien huomioiminen nostettiin esille. Sähköiset asiointilomakkeet, kyselyt, kansalaiskeskustelut ja osallistuva budjetointi koettiin toimiviksi sähköisen osallistumisen muodoiksi. Kuuloliitto muistutti niistä kansalaisista, joilla ei ole mahdollisuutta käyttää sähköisiä osallistumiskanavia.

Lausunnoissa nähtiin tärkeänä kehittää hallinnon ajattelutapaa niin, että kansalaisvaikuttaminen huomioitaisiin kaikessa hallinnossa (SLU, Vihreät). Invalidiliitto painotti myös, että vaikuttavuuden seurannan on oltava järjestelmällistä ja hallinnon vastuulla. Virkamiesten koulutus ja ministeriöiden tukihenkilöt koettiin tarpeellisiksi. Verkkodemokratian infrastruktuurin rakentamista kannatettiin yleisesti. Lausunnoissa kommentoitiin kuitenkin monia osallistumisympäristön toteutukseen liittyviä yksityiskohtia. Avoin lähdekoodi (Kansalaisareena), asiakirjahallinnan yhdistäminen osallistumisympäristöön, ylläpito, tunnistautuminen ja nykyisten keinojen turvaaminen nostettiin esille. Annettiin esimerkkinä palvelu, jossa sivuston kautta voi olla yhteydessä mihin tahansa järjestöön ja ilmoittaa kiinnostuksestaan osallistua toimintaan. HUMAK korosti, että kansalaisten tulisi saada osallistua asialistan muotoiluun ja tiedon tuottamiseen. Palautteessa korostettiin myös, että osallistumisympäristön tulee olla avoin kaikille tahoille ja että siitä on tiedotettava aktiivisesti. Esteettömyysnäkökulma toivottiin huomioitavan osallistumisympäristöä rakennettaessa. Kansalaisyhteiskuntapolitiikan neuvottelukunta KANE toivoi, että uutta teknologiaa hyödynnettäisiin nykyistä enemmän myös järjestötoimijoiden arjessa.

Omaehtoiseen kansalaistoimintaan rohkaisemista kommentoitiin paljon ja palaute oli kahdensuuntaista. Osa näki, että epämuodollisen kansalaistoiminnan edellytyksiä tulisi vahvistaa. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä toivoi pienimuotoiselle yhdistystoiminnalle kevennettyä yhdistysmallia kirjanpidon ja veroilmoitusten suhteen. Tuotiin myös esille, että hallinnon tulisi huomioida epämuodollisen kansalaistoiminnan viestejä nykyistä paremmin (Lapsiasiavaltuutettu, HUMAK). Kansalaisyhteiskuntapolitiikan neuvottelukunta korosti tarvetta selvitykselle kokonaan verkossa järjestäytyneestä kansalaistoiminnasta. Epämuodollisen kansalaistoiminnan tarpeen korostettiin kasvavan erityisesti nuorten ja passiivisten kansalaisten piirissä (Nuora, SPR). Kansalaisareena toi-

voi vapaaehtoistyön merkityksen ja verkossa toimivien yhteisöjen laajempaa käsittelyä periaatepäätöksessä. STKL toi myös esille, että rekisteröitymättömien liikkeiden tukeminen voi johtaa niiden rekisteröitymiseen myöhemmin. Yhden vanhemman perheiden liitto korosti tarpeellisuutta tukimuotona tilojen tarjoamista sellaisille yhteisöille, jotka eivät saa avustuksia.

Toisissa lausunnoissa taas katsottiin, että uusia toiminnan muotoja ei pidä rinnastaa rekisteröityneeseen kansalaistoimintaan. Koululiikuntaliitto näki epämuodollisen toiminnan tukemisen uhkana rekisteröityneille yhdistyksille, joilla syntyy kuluja välttämättömästä hallinnon järjestämisestä. Selkeiden vastuiden puuttuminen, impulsiivisuus ja ennakoimattomuus nähtiin epämuodollisen kansalaistoiminnan ongelmina (Suomen Toivo -ajatuspaja, Kotiseutuliitto, SLU). Kansalaisyhteiskuntapolitiikan neuvottelukunta korosti tarvetta selkeille pelisäännöille hallinnon ja järjestäytymättömän kansalaisyhteiskunnan välillä. Palkansaajajärjestöt toivoivat, että hallinnon valmistelutyössä huomioidaan ensisijaisesti järjestäytyneet eturyhmät. Palautteessa esitettiin myös keskitien ratkaisua, jossa pyritään vähentämään järjestäytyneen ja järjestäytymättömän kansalaistoiminnan eroja.

Sähköisten vaikutuskeinojen kehittäminen nähtiin yleisesti tarpeelliseksi sekä kuntien että valtion tasolla. Lausuntopalautteessa tuotiin kuitenkin esille useassa kohdassa, että myös perinteiset osallistumis- ja tiedonsaantikanavat on turvattava. Uusien osallistumiskeinojen yhteydessä nuorisoasiain neuvottelukunta toi esille, että lasten ja nuorten kuulemis- ja vaikuttamisrakenteet ovat heikot kuntatasolla. Vasemmistoliitto toivoi työpaikkademokratian esille nostamista asiakirjakokonaisuudessa.

3.2 Ministeriöt

Ministeriöiden lausuntopalautteessa uusista osallistumiskanavista kommentoitiin eniten verkkodemokratiaa ja epämuodollista kansalaistoimintaa. Valtiovarainministeriö ei nähnyt tarpeelliseksi sisällyttää suorien vaikutusmahdollisuuksien kehittämistä toimenpide-esityksiin mutta piti sen sijaan kuntalain täydentämistä sähköisillä osallistumiskeinoilla kiireellisenä myös kunta- ja palvelurakennemuutoksen takia. Tavoite verkkodemokratiavertailussa sijoittumisesta nähtiin oikeansuuntaisena. Kansalaisyhteiskunnan vuorovaikutushenkilöiden nimeämistä kannatettiin, mutta virkamiesten erillistä valmennusohjelma ei nähty erityisen tärkeäksi. Verkkodemokratian infrastruktuurin luomista kannatettiin, mutta lausunnoissa esitettiin muutamia käytännön toteutukseen liittyviä näkemyksiä. Korostettiin, että tulisi hyödyntää erityisesti niitä välineitä, joita kansalaiset jo käyttävät. Liikenne- ja viestintäministeriö toivoi malliaotettavan USA:n Open Government -liikchedinnästä, jossa kansalaiset ja yhteisöt ovat mukana tuottamassa julkisia tietovarantoja. Osallistumisympäristön ohella liikenne- ja viestintäministeriö piti tärkeänä kehittää myös pilotteja arkiseen sähköiseen asiointiin.

Rekisteröitymättömään kansalaistoimintaan suhtauduttiin vaihtelevasti. Valtioneuvoston kanslia piti lausunnossaan tärkeänä kehittää epämuodollisia vaikutuskanavia. Opetusministeriö toi esiin yksityiskohtaisia huomioita rekisteröitymättömän kansalaistoiminnan mahdolliseen rahoitukseen liittyen. Sosiaali- ja terveysministeriö puolestaan arvioi, että avustuksia ei tule myöntää muille kuin rekisteröidyille yhdistyksille. Sosiaali- ja

terveysministeriö korosti myös lausunnossaan, että perinteisten osallistumiskanavien kehittämistä ei tulisi unohtaa sähköisen osallistumisen rinnalla.

3.3 Tutkijat ja yksityishenkilöt

Tutkijoiden palautteessa korostettiin, että suuri osa suomalaisista ei tule edustetuksi erilaisten organisaatioiden kautta. Nähtiin, että kansalaiset haluavat vaikuttaa yksittäisissä asiakysymyksissä uusia kanavia pitkin. Koettiin tämän vuoksi tarpeelliseksi rahoittaa osallistuvan demokratian mallien tutkimusta ja korostettiin tutkijoiden roolia pilottien toteuttamisessa (Åbo Akademi). Korostettiin myös tarvetta lisätä kansanäänestysten käyttöä ja kehittää kansanaloitejärjestelmää (Ruostetsaari). Asiakirjan osallistumisretoriikan nähtiin olevan osittain vailla sisältöä (Palonen).

Yksityishenkilöiden palautteessa tuotiin esille, että on jo olemassa päätöksentekoa palvelevia tietojärjestelmiä kuten THL:n ylläpitämä avoin verkkotyötila opasnet.org. Osallistumisympäristön kehittämistyössä toivottiin huomioitavan, että osallistua voi ilman salasanoja ja tunnuksia, jotka ovat joillekin vaikeita muistaa. Korostettiin myös, että osallistumisympäristön kehittämiseen tulisi ottaa mukaan kaikki tahot.

4 Kansalaiseksi kasvaminen, demokratiakasvatus

Demokratiakasvatuksen kehittämistä pidettiin lausuntopalautteessa koko asiakirjakokouksen tärkeimpänä osa-alueena. Koulun merkitys kansalaiseksi kasvamisen paikkana sekä tarve lisätä demokratiakasvatusta tuotiin esille lähes jokaisessa lausunnossa. Myös demokratiakasvatuksen huomioimista opetussuunnitelmia uudistettaessa toivottiin monessa lausunnossa.

4.1 Järjestöt ja muut organisaatiot

Demokratiakasvatuksen kehittämistä pidettiin yleisesti tärkeänä teemana lausuntopalautteessa. Nuorisosiain neuvottelukunta toivoi aihetta vahvemmin esille hallituksen demokratiapoliittisessa periaatepäätöksessä. Demokratiakasvatuksen kehittäminen nähtiin tärkeäksi myös muilla koulutusasteilla kuin peruskoulussa. Erityisesti varhaiskasvatusta toivottiin lisättäväksi selvitykseen demokratiakasvatuksen toteutumisesta. Lausunnoissa tuotiin myös esille viimeaikaisten tutkimusten osoittamat erot nuorten politiikkatietämyksessä koulutuksen mukaan. SDP esitti demokratiakasvatusta näin ollen lisättäväksi erityisesti ammatillisessa koulutuksessa. Suomen ylioppilaskuntien liitto toi esille myös yliopistot demokraattisen osallistumisen oppimisen paikkoina.

Yhteiskunnallisen vaikuttamisen opetukseen kaivattiin systemaattisuutta (HUMAK) ja koettiin, että nykyisellään opetus on liikaa opettajasta kiinni (SLU, TANE). Demokratiakasvatusta toivottiin lisättäväksi omana aihealueenaan yhteiskuntaopin opetukseen (Invalidiliitto). Samoin tuotiin esille, että demokratiakasvatuksen kehittäminen tulisi huomioida myös perusopetuksen tuntikehystä pohdittaessa (HUMAK, SPR).

Lausunnoissa kommentoitiin myös demokratiakasvatuksen sisältöjä. Kattavan tietopohjan tarjoaminen poliittisesta järjestelmästä ja yhteiskunnallisesta vaikuttamisesta nähtiin

olennaisena. Teoreettisen opetuksen lisäksi korostettiin käytännön osallistumiskokemusten merkitystä aktiiviseksi kansalaiseksi kasvamisessa. Demokratiakasvatuksen tavoitteeksi toivottiin asetettavan politiikan lukutaidon vahvistaminen (KANE). Koulu- ja nuorten kuulemismenetelmien käyttöä. Kokoustekniikan sekä keskustelu- ja väittelyharjoitusten nähtiin sopivan luontevasti osaksi koulutyöskentelyä (STKL, Vihreät). Demokratiakasvatukseen esitettiin sisällytettäväksi myös mediakasvatus, sukupuolisen-sitiivinen kasvatus sekä ihmisoikeus- ja tasa-arvokasvatus.

Poliittis-yhteiskunnallisten sisältöjen käsittelyä toivottiin kouluihin lisää. Vihreät korosti, että edustuksellisen järjestelmän ymmärtämisessä auttaisivat vierailut valtuustoihin, eduskuntaan ja mahdollisesti europarlamenttiin. Puolueiden ja kansalaisjärjestöjen tulisi tasapuolisesti saada kertoa kouluissa nykyistä enemmän toiminnastaan ja edustamistaan mielipiteistä (SDP, Vihreät). Koululiikuntaliitto näki eri näkökulmien esittelyn valmistavan kriittiseen ajatteluun ja aktiiviseen kansalaistoimintaan. Vihreät kaipasi myös vaalipaneeleita kouluihin nykyistä enemmän. Nuorisoasiain neuvottelukunta korosti, että demokratiakasvatuksessa tulisi tuoda esille myös nuorten uusia tapoja organisoitua. Opettajan rooli kansalaisvaikuttamiseen kannustamisessa todettiin tärkeäksi etenkin silloin, kun lapsen kotona ei puhuta politiikasta (SLU, TANE).

Oppilaskunnat nähtiin tärkeinä osallistumiskeinoina ja kansalaisvaikuttamisen oppimisen paikkoina. HUMAK toi esille myös niiden merkityksen koulun tai oppilaitoksen sisäisessä organisoinnissa. Suomen Liikunta ja Urheilu näki oppilaskuntatoiminnan tukevan ja täydentävän demokratiakasvatuksessa annettua teoreettista puolta. Perusopetuslain muuttaminen oppilaskuntatoiminnan osalta jakoi kuitenkin mielipiteitä lausuntopalautteessa. Kuntaliitto perusteli lain säilyttämistä nykyisellään oppilaskuntatoiminnan pakollisuuden välttämiseksi.

Perusoikeuskampanjaa ei vastustettu palautteessa, mutta osassa lausunnoista täsmennettiin sen kohderyhmiä. Hallinnon virkamiesten, opettajaksi opiskelevien sekä aikuiskoulutuksessa olevien katsottiin myös tarvitsevan perusoikeusneuvontaa. Lausunnoissa tuotiin myös esille kampanjan toteuttamisessa huomioitavia seikkoja. Kansalaisjärjestöt toivottiin otettavan yhteistyökumppaneiksi (Partiolaiset, HUMAK). Kampanjan haluttiin käsittelevän ihmisoikeuksia, tasa-arvoa ja sisältävän juridista neuvontaa perusoikeuksien rikkomisesta (Naisjärjestöjen keskusliitto, Vihreät). Nuorisoasiain neuvottelukunta esitti demokratiakasvatukseen liittyen myös nuorten uusien osallistumistapojen tukemisen selvittämistä ja nuorten äänestysaktiivisuustilastoinnin ajantasastaamista.

4.2 Ministeriöt

Ministeriöiden palautteessa demokratiakasvatus nähtiin kokonaisuutena, johon kuuluvat tietopohjan lisäksi myös nuorten osallistumismahdollisuudet heitä koskevien asioiden käsittelyyn kunnissa (OPM). Ulkoasiainministeriö toivoi lisää lasten suoran kuulemisen mahdollisuuksia sekä kouluihin että lasten parlamenttien muodossa. Useassa lausunnossa tuotiin esille, että demokratiakasvatusta ei tulisi rajata pelkkään yleissivistävään ja peruskoulutukseen. Sosiaali- ja terveysministeriö toivoi demokratiakasvatuksen näkyvän varhaiskasvatuksessa erityisesti yhteisvastuun ja toisten huomioon ottamisen opetteluna. Ympäristöministeriö toi esille, että myös ympäristökasvatus tukee kansalaiseksi

kasvamista. Puolustusministeriö halusi nostaa esille varusmiestoimikunnat osallistumaan oppimisen paikkoina.

Demokratiakasvatuksen kautta saadun tietopohjan nähtiin olevan avainasemassa lisäämässä politiikan houkuttelevuutta nuorten keskuudessa ja tätä kautta parantamassa myös äänestysaktiivisuutta (VM, VNK, SM). Peruskoulun opetussuunnitelmissa nähtiin tarve demokratiakasvatuksen lisäämiselle. Sosiaali- ja terveysministeriön mukaan opetussuunnitelmassa tulisi olla erillinen yhteiskunnalliseen toimintaan ohjaava opetusohjelma, jonka toteutuminen varmistettaisiin tuntijakoratkaisuilla ja yhteiskuntaopin sisällyttämisellä opetussuunnitelmiin itsenäisenä oppiaineena. Valtioneuvoston kanslia toimi perusoikeuskampanjan painottavan erityisesti poliittisia oikeuksia.

4.3 Tutkijat ja yksityishenkilöt

Tutkijoiden lausunnoissa pidettiin tärkeänä yhteiskunnallisten aiheiden käsittelemistä kouluopetuksessa ja opettajankoulutuksessa (Ruostetsaari). Oppimisen toivottiin tapahtuvan mieluummin päivittäisen toiminnan kautta kuin valmiiksi tuotetun oppimäärän avulla (Keränen). Kouluihin toivottiin myös poliittisen retoriikan harjoituksia (Jyväskylän maisteriohjelma). Yksityishenkilöiden palautteessa tuotiin esille vaikutuskeinojen nopea kehitys. Tämän nähtiin johtavan tilanteisiin, joissa oppilaat joutuvat pikemminkin opettamaan opettajaa kuin toisin päin.

5 Demokratiapolitiikka ja -hallinto

Demokratiatutkimuksen kehittämistä pidettiin yleisesti tärkeänä. Tutkimuksen painopisteistä ja rahoituksesta annettiin myös palautetta. Läpi palautteen toistui myös tarve hallinnon ajattelutavan muutokselle ja kansalaisten mielipiteiden aidolle huomioimiselle. Demokratiaselonteko nähtiin tärkeänä.

5.1 Järjestöt ja muut organisaatiot

Lausuntopalautteessa korostui tarve pitkäjänteisen demokratiatutkimuksen kehittämiseksi. Suurin osa näki, että demokratiatutkimusta on vahvistettava. Naisjärjestöjen keskusliitto piti yleisenä ongelmana sitä, miten tutkimustiedon hyödyntäminen päätöksenteossa varmistetaan. Kuntaliitto nosti olemassa olevan tutkimustiedon koordinoinnin esille yhtenä kehityskohteena. Myös tutkimuksen painotuksista annettiin palautetta. Demokratiaindikaattoritutkimus nähtiin tarpeelliseksi. Lisää tutkimustietoa kaivattiin nuorten äänestysaktiivisuudesta, sukupuolten välisistä eroista osallistumisessa sekä vallan jakautumisesta Suomessa. Tutkimusta toivottiin tehtävän yhteistyössä korkeakoulujen, järjestöjen, tutkimusseurojen ja puolueiden kanssa. Tutkimus- ja kehittämiskeskuksen rahoitus sai myös kannatusta (KANE, STKL) ja korostettiin riittävän tietopohjan tarvetta demokratiaselonteon tueksi (STKL).

Lausuntopalautteessa nähtiin tarpeelliseksi kehittää kansalaisten ja järjestöjen osallistumismahdollisuuksia lainsäädäntötyöhön. Korostettiin, että järjestöjä ja muita tahoja on kuultava riittävän aikaisessa vaiheessa valmistelua (YVPL, SPR, Kuluttajat). Painotettiin myös kaikkien keskeisten sidosryhmien huomioimista valmistelussa sekä riittävän

pitkää aikaa lausuntojen antamiselle (EK, Yrittäjät, YVPL, SPR). Palautteessa toivottiin myös nykyistä yhdenmukaisempaa viranomaistoimintaa ja aitoa vuorovaikutusta julkisen sektorin ja kansalaisyhteiskunnan välillä (SPR, Partiolaiset). Esitettiin myös sukupuolinäkökulman valtavirtaistamista osaksi hallintoa.

Kymmenen vuotta koettiin liian pitkäksi ajanjaksoksi demokratiapoliittisen selonteon valmisteluun (SDP, KLL, Kristillisdemokraatit). Vasemmistoliitto esitti, että selonteko tuotaisiin eduskunnalle jo seuraavan kauden alussa. Sen tekemiseen toivottiin osallistettavan myös järjestöt (Invalidiliitto). Kuntaliitto kannatti maakohtaista demokratia-arviointia ja sen toivottiin käsittelevän myös kuntia.

5.2 Ministeriöt

Demokratiatutkimuksen kehittäminen sai kannatusta ministeriöiltä. Demokratiatutkimuksen sisällyttämistä sektoritutkimukseen kannatettiin yleisesti ministeriöiden lausunnoissa; ainoastaan sosiaali- ja terveysministeriö oli tätä vastaan. Valtiovarainministeriö näki pitkäjänteisen demokratian seurannan kehittämisen tärkeänä. Opetusministeriö toi esille myös, että demokratian tutkimus- ja kehittämiskeskus on jo olemassa, mutta sen toiminnalle tulisi luoda edellytyksiä. Liikenne- ja viestintäministeriö korosti, että hallinnon tulisi huomioida nykyistä paremmin kansalaisten toiminta verkkoyhteisöissä. Kansalaisten riittävä tietopohja ja valmiudet nähtiin edellytyksenä hallinnon ja kansalaisyhteiskunnan yhteistyölle valtioneuvoston kanslian lausunnossa.

5.3 Tutkijat ja yksityishenkilöt

Tutkijoiden palautteesta suuri osa koski nimenomaan demokratiatutkimuksen rahoittamista ja painopisteitä. Korostettiin tarvetta pitkäjänteiselle perustutkimukselle ja vertailukelpoisen datan järjestelmälliselle keräämiselle. Demokratiatutkimuksen sisällyttämistä sektoritutkimukseen kannatettiin.

Suomalaisen demokratiatutkimuksen nykytila nähtiin hajanaisena (Ruostetsaari). Demokratiaindikaattoritutkimuksen merkitystä korostettiin ja nähtiin, että se voitaisiin sitoa sektoritutkimukseen (Borg). Samalla korostettiin kuitenkin tarvetta turvata indikaattoritutkimus myös lähivuosina ennen sektoritutkimuspäätöksiä. Indikaattoritutkimuksen ohella toivottiin keskittyttävän peruskysymysten ja käsitteiden tutkimiseen (Jyväskylän maisteriohjelma). Tämän rahoittajaksi esitettiin Suomen Akatemiaa ja pysyvämpää tutkimusyksikköä. Toisaalta ei nähty tarpeellisenä keskitettyä tutkimus- ja kehityskeskusta vaan korostettiin tutkimusmäärärahojen kilpailuttamista (Ruostetsaari). Tässä tapauksessa tutkimusta koordinoimaan nähtiin sopivaksi neuvottelukuntatyypinen elin.

Demokratiapolitiikan ja -hallinnon käsitteitä pidettiin jossain määrin ongelmallisina. Korostettiin, että demokratiapolitiikan tekeminen ei ole tae toimivasta demokratiasta (Keränen). Olennaisena kysymyksenä nähtiin kansalaisten mielipiteiden aito huomiointi päätöksenteossa pelkän kuulemisen sijaan (Ruostetsaari, Jyväskylän maisteriohjelma). Korostettiin pelkkien osallistumisen puitteiden riittämättömyyttä demokratia sisällön kehittämisessä (Jyväskylän maisteriohjelma).

Periaatepäätöksen toimien toivottiin koskevan ennen muuta hallintoa ja järjestelmää itseään. Periaatepäätöksen tavoitteena nähtiin olevan nykyisen järjestelmän legitimaatio uusien vaikutuskanavien avaamisen sijaan. Keskustelun arvoisina kysymyksinä pidettiin sananvapauden toteutumista ja sitä, kuka muotoilee agendan. Toivottiin myös pohdittavan, millä tasoilla tulisi päättää mistäkin asiasta ja mitä ristiriitoja kumppanuusmalleissa on demokraattisen järjestelmän kanssa. (Keränen.)

Yksityishenkilöiden palautteessa korostettiin, että tarvitaan myös laadullista demokratian teoriaa koskevaa tutkimusta. Mahdollisimman avoimen säädösvalmistelun korostettiin helpottavan myös valmistelijan työtä.

6 Muu palaute periaatepäätöksestä

Periaatepäätöstä koskeva muu palaute liittyi pääosin tiettyjen väestöryhmien huomiointiin, toimenpiteiden toteutukseen sekä teknisiin seikkoihin.

6.1 Järjestöt ja muut organisaatiot

Lasten oikeudet toivottiin tuotavan esille eri puolilla periaatepäätöstä. Lapsiasiavaltuutettu esitti kuntatasolla kehitettäväksi päätösten vaikutusarviointia, missä pilottina voisi toimia lapsivaikutusten arvioinnin kehittäminen. Valtuutettu koki myös tarpeellisena opettaa lasten ja nuorten mielipiteiden kanavoimista päättäjille, hallinnon virkamiehille sekä lasten kanssa työskenteleville. Valtuutettu toivoi valtionhallintoon vastuutahoa lasten ja nuorten osallistumisen kehittämiseksi yhdessä kuntien kanssa.

Palautteessa tuotiin esille, että tarvitaan tutkimustietoa yhdistystoiminnan tilasta ja mahdollisesta hiipumisesta (Maaseutupolitiikan yht., PRH, KANE). Palautteessa toivottiin myös nostettavan vahvemmin esille median rooli osana toimivaa kansalaisyhteiskuntaa (Sanomalehtien liitto, Viestinnän keskusliitto). Konkretiaa ja tiivistämistä toivottiin muutamissa lausunnoissa. Periaatepäätökseen haluttiin lisätä sukupuolten välistä tasa-arvoa (Tasa-arvovaltuutettu) sekä kirkkojen rooli sosiaalisen pääoman rakentajana (Kirkkohallitus).

6.2 Ministeriöt

Periaatepäätöstä pidettiin yleisesti tarpeellisena ja toimenpiteitä kannatettavina. Palautteessa toivottiin esitysten konkretisoimista ja tekstin tiivistämistä. Yksityiskohtaisen toimenpidesuunnitelman laatimista ja toteuttamista pidettiin kiireellisenä. Valtiovarainministeriö esitti kuitenkin myös, että osa periaatepäätöksen asioista olisi voitu toteuttaa periaatepäätöksen ulkopuolellakin. Opetusministeriö toivoi resurssikysymysten huomiointia paremmin periaatepäätöksessä. Pohdittiin myös osallistumiskulttuurin tulevaisuutta. Valtiovarainministeriö korosti lausunnossaan, että pelkkien osallistumiskeinojen liimaaminen nykyisiin käytäntöihin ei riitä. Toivottiin syvempää hallintokulttuurin muutosta kansalaisia huomioivampaan suuntaan. Sosiaali- ja terveysministeriö esitti myös uutta kohtaa sukupuolten tasa-arvon näkökulman valtavirtaistamisesta sekä huonoosaisten osallistumisen vahvistamisesta. Ulkoasiainministeriö toivoi myös muun syrjinnän nostamista esille.

7 Keskusteluasiakirja

Palautteessa esitettiin keskusteluasiakirjaan uusia näkökulmia eri väestöryhmistä ja mediasta. Myös asiakirjan rakennetta kommentoitiin.

7.1 Järjestöt ja muut organisaatiot

Keskusteluasiakirjan käsitystä vammaisista ihmisistä haluttiin muuttaa siten, ettei heistä puhuttaisi syrjäytymisen kautta vaan aktiivisina kansalaisina. Invalidiliitto korosti, että monet vammaiset ovat työelämässä, mutta osallistuminen on mahdotonta tiedollisten tai fyysisten esteiden takia. Liitto koki myös puolueiden toiminnan esteelliseksi.

Kristillisdemokraatit toivoi keskusteluasiakirjaan tilastotietoa äänestämättömyydestä ja nuoria kiinnostavista vaikuttamisen kanavista. Ihmisoikeusliitto esitti, että olisi hahmotettava lyhyesti se oikeudellinen viitekehys, johon perus- ja ihmisoikeudet perustuvat. Liitto korosti myös, että demokratia ja perusoikeudet tulee nähdä toistensa toteutumisen edellytyksinä. Nuorisoasiain neuvottelukunta toivoi myös lapsivaikutusten arvioinnin käsittelemistä.

Vasemmistoliitto piti jakoa pieneen ja suureen demokratiaan ontuvana, koska se antaa kuvan kansalaisyhteiskunnan käsitteellisestä aliarvostamisesta. Median roolia haluttiin tarkentaa keskusteluasiakirjassa. Joissakin lausunnoissa nähtiin, että keskusteluasiakirjassa liioitellaan sananvapauden tilaa ja journalismin kriisiä eikä viestintäpoliittista neuvottelukuntaa niissä pidetty tarpeellisena. Viestinnän keskusliitto piti tärkeänä, ettei YLE:n valvontaa sekoiteta muuhun viestintäpolitiikkaan. Sanomalehtien liitto toi esille median roolin vaalikoneiden tuottajana ja korosti, että sanomalehtien rooli on tärkeä erityisesti kuntatasolla oman alueen kysymysten esille tuomisessa.

7.2 Ministeriöt

Opetusministeriö toivoi lausunnossaan talouden näkökulman tuomista vahvemmin keskusteluasiakirjaan. Valtiovarainministeriö toivoi myös keskusteluasiakirjan ja periaatepäätöksen suhteen selkeyttämistä. Opetusministeriö ei pitänyt jakoa pieneen ja suureen demokratiaan toimivana, vaan toivoi puhuttavan edustuksellisesta demokratiasta ja perustason osallistuvasta demokratiasta. Valtioneuvoston kanslia listasi suomalaisen demokratian kehittämisen prioriteeteiksi äänestysaktiivisuuden nostamisen, vaalijärjestelmän kehittämisen, puolueiden ja ehdokkaiden rahoituksen, hallinnon vuorovaikutteisuuden kehittämisen sekä kansalaistoiminnan edellytysten turvaamisen. Sisäasiainministeriö toivoi nostettavan esille maahanmuuttajien osallistumista tukevat SOLID-rahastot sekä lisättävän tutkimusta käsittelevään osioon ajatushautomot ja think tankit, joista osa on puolueiden ylläpitämiä ja osa puoluepoliittisesti sitoutumattomia.

7.3 Tutkijat ja yksityishenkilöt

Vihreän liiton tavoin Jyväskylän maisteriohjelma kritisoi jakoa pieneen ja suureen demokratiaan. Lausunnoissa korostettiin, että kansalaisten ja instituutioiden toiminta on jatkuvassa vuorovaikutuksessa eikä niitä voida erottaa toisistaan.

8 Johtopäätökset

Periaatepäätöstä demokratian edistämisestä sekä Demokratiapolitiikan suuntaviivat -keskusteluasiakirjaa on muokattu valmisteluprosessin aikana saadun palautteen pohjalta. Vaalitiedottamisessa käytettävästä sähköisestä ympäristöstä ja sen käytännön toteutuksesta annettiin palautetta, joka huomioidaan sähköisen ympäristön kehittämistyössä. Etenkin järjestöjen palautteessa nähtiin tärkeänä kansalaisyhteiskunnan arvostuksen ja autonomian säilyttäminen ja vahvistaminen. Myös ministeriöiden palautteessa korostettiin autonomista roolia. Palautteen perusteella kansalaisyhteiskunnan autonomiaa merkitystä korostetaan periaatepäätöksessä. Keskusteluasiakirjan jaottelua pieneen ja suureen demokratiaan kritisoitiin etenkin tutkijoiden palautteessa. Jaottelu on kuitenkin yleisesti käytössä, eikä asiakirjan valmisteluun osallistunut kansalaisyhteiskuntapolitiikan neuvottelukunta pidä sitä arvottavana, joten käsitteellinen jaottelu säilytettiin asiakirjatyössä.

Hallinnon ja kansalaisyhteiskunnan kumppanuusmalleja koskeva viittaus sisämarkkina-säännöksiin poistettiin järjestöiltä saadun negatiivisen palautteen perusteella. Kumppanuusmalleihin toivottiin palautteessa konkretiaa ja niiden toimivuudesta oltiin montaa mieltä. Saadun palautteen pohjalta periaatepäätöstä muokattiin näiltä osin. Kuntatason laajempien hankkeiden rahoitukseen suhtauduttiin palautteessa epäilevästi, joten kirjaus seutukunnallisista hankkeita poistettiin periaatepäätöksen toimenpide-esityksestä.

Selvitysmiestyö järjestötoiminnan rahoituksen ongelmakohdista koettiin tärkeäksi ja palautteessa tuotiin esille asioita, joihin selvityksessä tulisi keskittyä. Palaute selvitystyön painopisteistä ja toteutuksesta huomioidaan selvitysmiehen toimeksiantoa valmisteltaessa. Palautteessa toivotusta SGEI-palvelujen määrittelystä valmistellaan linjauksia kansalaisyhteiskuntapolitiikan neuvottelukunnassa ja ne tuodaan hallituksen iltakouluun. Järjestöjen verotusta koskeva ponsi on muuttunut olennaisesti palautteen myötä. Näkökulmat verotuksen kehittämiseen sekä KANE:n verojaoston jatkovalmistelu huomioidaan perustettavan verotustoimikunnan työssä.

Esteettömyyden näkökulma nostettiin palautteessa esille monen toimenpide-ehdotuksen yhteydessä. Vaalitiedotuksen ja äänestysmahdollisuuksien kehittäminen, väestöryhmien välinen vuoropuhelu, uudet osallistumiskanavat ja sähköinen osallistuminen kunnissa koettiin kaikki toimenpiteiksi, joissa tulisi huomioida esteettömyys. Järjestöiltä ja ministeriöiltä saadun palautteen perusteella periaatepäätökseen lisättiin esteettömyysnäkökulman valtavirtaistaminen kansalaisten vaikutusmahdollisuuksien kehittämiseen. Palautteessa tuotiin esille useita erityisryhmiä, joiden katsottiin jääneen asiakirjassa huomiotta. Yhdenvertaisuuden käsitettä laajennettiin periaatepäätöksessä kattamaan palautteessa mainitut erityisryhmät. Myös tasa-arvonäkökulmaa vahvistettiin järjestöjen sekä

ministeriöiden palautteen pohjalta. Demokratiapalkinnon toteutusta ja sääntöjä koskevat kommentit huomioidaan palkinnon suunnittelussa.

Palautteessa tuotiin esille tarpeita deliberatiivisen keskustelun vahvistamiseksi. Saatujen kommenttien perusteella muokattiin ponsia 24 ja 26. Kuntademokratian kehittämiseksi annettu palaute huomioidaan Kuntaliiton kanssa käytävissä neuvotteluissa. Lasten osallistumisjärjestelmien kehittämistä niin valtion kuin kuntienkin tasolla korostettiin palautteessa. Esitykset huomioidaan osana ponsien 19 ja 20 valmistelua työryhmätyössä. Verkkodemokratian infrastruktuurin käytännön toteutukseen liittyvä palaute huomioidaan osallistumisympäristön suunnittelutyössä.

Esitys kevennetystä yhdistysmallista huomioidaan osana omaehtoiseen kansalaistoimintaan rohkaisemista koskevaa esitystä tuottamalla materiaalia hallitusohjelmavalmisteluun. Vapaaehtoistyön merkitys tuotiin esille periaatepäätöksessä lausuntopalautteen pohjalta. Uusien osallistumiskanavien kehittämisen nähtiin palautteessa vaativan rinnalleen myös hallinnon ajattelutavan muutoksen. Tätä näkemystä vahvistettiin laatimalla ponnet 27 ja 28.

Palautteessa toivottiin demokratiakasvatuksen vahvistamista myös opetussuunnitelmia uudistettaessa. Kommenttien pohjalta muotoiltiin ponsi 21. Nuorten uudet tavat organisointua sekä tarve nuorten osallistumisen tilastoinnille huomioidaan muokatussa ponnessa 30. Osallistumaan oppimisen paikkoina tuotiin esille palautteessa myös työpaikat, asukasyhteisöt, varuskunnat sekä korkeakoulut. Näitä näkökulmia vahvistettiin keskusteluasiakirjassa. Perusoikeuskampanjan toteutukseen liittyvä palaute huomioidaan kampanjaa suunniteltaessa.

Järjestöjen palautteessa korostettiin, että ne on otettava mukaan valmisteluun riittävän aikaisessa vaiheessa ja lausuntokierrosten on oltava riittävän pitkiä. Palautteen pohjalta muotoiltiin uudet ponnet kansalaisyhteiskunnan ja hallinnon vuorovaikutuksesta. Median roolia toivottiin palautteessa käsiteltävän monipuolisemmin. Periaatepäätökseen muotoiltiin uusi ponsi 26 ja myös keskusteluasiakirjassa tehtiin täydennyksiä mediaa ja viestintäpolitiikkaa koskevaan osioon.

Liite 1:

Lista lausunnon antaneista tahoista

Lausujista on käytetty virallisia lyhenteitä, jos sellainen on olemassa. Käytetyt lyhenteet ovat suluissa nimen perässä.

Opetusministeriö (OPM)	Suomen luonnonsuojeluliitto (SLL)
Valtiovarainministeriö (VM)	Suomen Partiolaiset
Puolustusministeriö (PLM)	Invalidiliitto ry
Valtioneuvoston kanslia (VNK)	Suomen Yrittäjät ry
Sosiaali- ja terveysministeriö (STM)	Naisjärjestöjen Keskusliitto
Ulkoasiainministeriö (UM)	Suomen Liikunta ja Urheilu SLU ry
Sisäasiainministeriö (SM)	Suomen Nuorisoyhteistyö – Allianssi ry
Ympäristöministeriö (YM)	Elinkeinoelämän keskusliitto EK
Vähemmistövaltuutetun toimisto (Vähemmistövaltuutettu)	Sosiaali- ja terveysturvan yhteistyöyhdistys YTY ry
Lapsiasiavaltuutettu	Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto STKL
Helsingin vapaaehtoistyön neuvottelukunta	Kuluttajat-Konsumenterna ry (Kuluttajat)
Tasa-arvovaltuutettu	Yhden Vanhemman Perheiden Liitto (YVPL)
Kirkkohallitus	Ihmisoikeusliitto
Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä (Maaseutupolitiikan yht.)	Vanhustyön keskusliitto
Patentti- ja rekisterihallitus (PRH)	Suomen Punainen Risti (SPR)
Valtakunnallinen vammaisneuvosto	Palkansaajajärjestöt – SAK, STTK ja AKA-VA
Kaupunkipolitiikan yhteistyöryhmä	Suomen Ylioppilaskuntien Liitto SYL
Tasa-arvoasiain neuvottelukunta (TANE)	Viestinnän keskusliitto
Valtion nuorisosiain neuvottelukunta (Nuora)	Humanistinen ammattikorkeakoulu HUMAK
Etnisten suhteiden neuvottelukunta (Etno)	Åbo Akademi (Forskningschef Kimmo Grönlund och professor Lauri Karvonen)
Kansalaisyhteiskuntapolitiikan neuvottelukunta (KANE)	Järjestötutkimuksen professori Ilkka Ruostesaari (Tampereen yliopisto)
Suomen Kristillisdemokraatit (Kristillisdemokraatit)	Akatemiaprofessori Kari Palonen (Jyväskylän yliopisto)
Vihreä liitto rp. (Vihreät)	Marja Keränen (Jyväskylän yliopisto)
Perussuomalaiset rp.	Sami Borg (Johtaja, Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto FSD)
Suomen Sosialidemokraattinen Puolue (SDP)	Prof. Esa Konttinen, lehtori Pertti Lappalainen, koordinaattori Tiina-Riitta Lappi, prof. Martti Siisiäinen (Kansalaisyhteiskunnan asiantuntijuus -maisteriohjelma, Jyväskylän yliopisto)
Vasemmistoliitto r.p.	
Kansallinen Kokoomus r.p.	
Suomen kotiseutuliitto	
Kuurojen Liitto ry	
Kansalaisareena ry	
Koululiikuntaliitto KLL ry	
Kuuloliitto ry	
Sanomalehtien Liitto	
Suomen kuntaliitto (Kuntaliitto)	Lisäksi lausunnon antoi 13 yksityishenkilöä ja otakantaa.fi-keskusteluun osallistui 26 nimimerkkiä.

Liite 2:

Oikeusministeriö
 Demokratian vastuualue
 Maija Karjalainen

30.10.2009

Demokratiapolitiikan suuntaviivat – osallistu kuulemiseen

- Yhteenvedo keskustelusta

Keskustelu käytiin otakantaa.fi-keskustelufoorumilla 24.6.2009 – 10.10.2009 Keskustelussa julkaistiin 29 viestiä ja siihen osallistui 26 eri nimimerkkiä. Keskustelun tarkoituksena oli tuoda esiin uusia näkökulmia suomalaisen demokratian tulevaisuuteen sekä löytää täydennystarpeita demokratiapoliittiseen asiakirjakokonaisuuteen. Keskustelussa oli myös tarkoitus pohtia hallinnon roolia kansalaisten aktivoimisessa ja osallistumisen kehittämisessä. Samaan aikaan otakantaa.fi-keskustelun kanssa järjestettiin myös avoin lausuntokierros demokratiapoliittisesta keskusteluasiakirjasta ja periaatepäätösluonnoksesta.

Keskusteluun johdateltiin kolmella kysymyksellä:

1. Onko suomalaisen demokratian tulevaisuudesta syytä kantaa huolta? Onko mielestäsi hallinnon tehtävä aktivoida kansalaisia osallistumaan?
2. Demokratia-asiakirja valottaa erilaisista näkökulmista suomalaisen nykydemokratian kehitysvaihetta ja tulevaisuutta. Onko asiakirjassa sinusta onnistuttu tuomaan esille olennaisimmat asiat ja aiheet? Mitä puuttuu? Mitä on liikaa?
3. Kenen tai keiden tulisi ensisijaisesti toimia demokraattisten menettelyjen kehittämisessä? Minkälaisia tehtäviä näet hallinnolla olevan kansalaisten osallistumisen aktivoinnissa?

Demokratian tulevaisuus huolestuttaa

Huoli demokratian tulevaisuudesta herätti annetuista kysymyksistä eniten keskustelua. Lähes kaikissa viesteissä nähtiin, että suomalaisen demokratian tulevaisuudesta on syytä olla huolissaan. Eri viesteissä huolen katsottiin perustuvan eri seikkoihin. Osa keskustelijoista näki, että ongelmana on hallinnon etäisyys kansalaisista. Tämän seurauksena kansalaisten mielipiteet saatetaan ohittaa, eikä osallistumisella ole vaikutuksia päätöksentekoon. Esimerkkeinä epäonnistuneesta kuulemisesta viesteissä nousivat esille ase-lain ja sähköisen viestinnän tietosuojalain valmistelut. Päättäjien ja kansan välisen kuilun nähtiin myös johtavan kansalaisten hallintoa kohtaan tuntemaan luottamuksen heikkenemiseen.

Demokratian ongelmiksi nähtiin myös politiikan ammatillistuminen, teollisuuden sanelupolitiikka ja toisaalta julkisen sektorin työntekijöiden toimiminen poliitikkoina. Julkisen keskustelun puute oli yhden vastaajan mielestä syynä demokratiavajeeseen, ja virkamiesvalta nähtiin suurimmaksi ongelmaksi toisessa viestissä.

Kysymykseen hallinnon roolista kansalaisten aktivoimisessa tuli kahdensuuntaisia mielipiteitä. Osa keskustelijoista näki, että hallinnon tulee aktivoida kansalaisia osallistu-

maan. Moni keskustelija koki kuitenkin, että pelkkiä aktivointikampanjoita tärkeämpää on uusien vaikutuskanavien avaaminen. Suoran demokratian muotojen lisäämistä ja uuden teknologian hyödyntämistä pidettiin tärkeänä useassa lausunnossa. Osa keskustelijoista katsoi, että hallinnon ei tulisi yrittää aktivoida kansalaisia. Tämä tehtävä kuuluisi ennemminkin aktiivisille kansalaisille ja medialle.

Asiakirjakokonaisuudessa paljon luettavaa

Demokratiapoliittisen asiakirjan sisältöä ja rakennetta kommentoitiin muutamissa viesteissä. Keskusteluasiakirja koettiin liian pitkäksi ja raskaslukuseksi, minkä nähtiin vähentävän kansalaisten kiinnostusta entisestään. Toivottiin, että asiakirjoista olisi saatavilla yksinkertaistetut tiivistelmät. Asiakirjan aiheita pidettiin kuitenkin kiinnostavina.

Muutamassa viestissä kritisoitiin asiakirjakokonaisuuden sisällöllistä puolta. Keskusteluasiakirjan katsottiin painottavan liikaa hallituksen valtaa. Myös kansanaloitteen ja suoran demokratian käsittely koettiin yksipuoliseksi useammassa viestissä. Hallitusveitoisen kansanäänestyksen rinnalla toivottiin tuotavan esille sisällöllinen kansanaloite sekä kansanedustajien lakialoitteiden edellytysten parantaminen.

Osa keskustelijoista esitti myös uusia aiheita asiakirjakokonaisuuteen. Puolueiden valtiontukijärjestelmää ja uusien puolueiden syntymahdollisuuksia toivottiin pohdittavan laajemmin. Kaivattiin myös näkökulmia vaalirahoitukseen ja sähköisen äänestämisen kehittämiseen.

Hallinnon tulee kehittää demokraattisia menettelyjä

Demokraattisten menettelyjen kehittäminen nähtiin yleisesti hallinnon ja virkamiesten tehtäväksi. Myös poliitikot, tutkijat ja oikeuslaitoksen työntekijät nähtiin sopivina tahoina kehittämään kansalaisten vaikutuskanavia. Tuotiin myös esille, että menettelyjä kehittämässä olisi hyvä olla Kelan ja työvoimatoimistojen asiakkaita, joilla on käytännön kokemusta hallinnon kanssa asioinnista. Asioiden yksinkertaistaminen ja erilaiset tempaukset nähtiin tarpeellisina aktivointitoimina.

Toisaalta tuotiin esille, että aktivoimistoimet tulisi kohdistaa hallintoon eikä pelkästään kansalaisiin. Tärkeimpänä hallinnon tehtävänä kansalaisten aktivoimiseksi pidettiin lainsäädäntöprosessin avoimuudesta huolehtimista. Keskustelijoiden mukaan olisi osallistettava nykyistä paremmin järjestöt ja kansalaiset päätöksentekoon. Myös olemassa olevien vaikutuskeinojen aktivointi koettiin tärkeäksi hallinnon tehtäväksi. Kaivattiin esimerkiksi keskustelumahdollisuuksia hallinnon verkkopalveluihin. Kyselyjen tekeminen päätöksenteon tueksi nähtiin myös tarpeellisena aktivointikeinona.

Hankkeen jatko

Asiakirjakokonaisuutta muokataan ja täydennetään oikeusministeriössä demokratian vastuualueella lausuntokierrokselta saadun palautteen perusteella. Periaatepäätös demokratian edistämiseksi menee hallituksen iltakoulun kautta valtioneuvoston istuntoon joulukuussa 2009.

Sarjan aiemmat julkaisut vuonna 2009

1. Hallinto-oikeuksien sähköinen tiedoksianto Veronsaajien oikeudenvilvontayksikköön
2. Jatkokäsittelylupa hovioikeudessa. Lausunnotiivistelmä
3. Väkivallan vähentäminen Suomessa
4. Pikaluottoihin liittyvän lainsäädännön uudistaminen. Lausunnotiivistelmä
5. Lausunnot oikaisuvaatimustoimikunnan mietinnöstä
6. Yhteistalouden purkaminen avoliiton päättyessä. Lausunnotiivistelmä
7. Vapaudenmenetyksestä maksettavan korvauksen hakeminen
8. Käsitteilyn joutuisuus hallinnossa ja oikeussuojakeinot käsitteilyn viivästyessä. Lausunnotiivistelmä
9. Luottotietolain muuttaminen. Lausunnotiivistelmä.
10. Yhteistalouden purkaminen avoliiton päättyessä. Yhteenveto kansalaispalautteesta
11. Tunnista, tunnusta ja toimi. Järvenpään väkivallan vähentämisen pilottihankkeen arviointi
12. Tiivistelmä yhdistyslakityöryhmän mietinnöstä (OMTR 2008:3) annetuista lausunnoista
13. Konsernitilinpäätöksen laatimisvelvollisuus sekä maksukyky- ja tasetesti osakeyhtiön varojenjaossa
14. Surmansa saaneen läheisten korvaussuoja. Vahingonkorvauslain 5 luvun 4 a §:n ja rikosvahinkolain 8 §:n 3 momentin arviointia
15. EU:n rautatievastuuasetuksen täytäntöönpano. Lausunnotiivistelmä
16. Maanvuokralain tarkistamistarve. Lausunnotiivistelmä
17. Hallintolainkäytön nykytila ja kehittämistarpeet. Raportti kyselystä asiamiehille ja avustajille
18. Maksupalvelulaki. Lausunnotiivistelmä
19. Tiedoksianto oikeudenkäynnissä. Lausunnotiivistelmä
20. Seksuaalirikollisten hoito. Lausunnotiivistelmä
21. Edunvalvojien valvonta Norjassa, Ruotsissa ja Tanskassa
22. Todisteiden luovuttaminen rikosasioissa EU:n jäsenvaltioiden välillä. Lausunnotiivistelmä
23. Lapsen oikeuksien käyttöä koskevan eurooppalaisen yleissopimuksen hyväksyminen. Lausunnotiivistelmä
24. Eurojustin vahvistaminen. Lausunnotiivistelmä
25. Osakeyhtiölain varojenjako koskevien säännösten muuttaminen. Lausunnotiivistelmä
26. Surmansa saaneen läheisten korvaussuoja. Lausunnotiivistelmä
27. Tuomioistuinharjoittelu. Lausunnotiivistelmä
28. Ehdotus julkisten hankintojen oikeussuojakeinojen muuttamisesta. Lausunnotiivistelmä
29. Säädösvalmistelun kuulemisohjeet. Lausunnotiivistelmä

OIKEUSMINISTERIÖ
JUSTITIEMINISTERIET

PL 25
00023 VALTIONEUVOSTO
puh. (09) 160 03
www.om.fi

PB 25
00023 STATSRÅDET
tfn (09) 160 03
www.jm.fi